

Multatulilezing door Gerdi Verbeet, 30 november 2012

Dames en heren,

Op iets meer dan 10 kilometer van deze plek werd in 1917 mijn moeder geboren, als dochter van een molenaar en graanhandelaar in Steenberg. Mijn grootvader was een vooruitstrevend man en hij vond, dat zijn slimme dochter maar onderwijzeres moest worden. En zo kwam mijn moeder 84 jaar geleden als meisje van 11 bij de zusters Franciscanessen in Dongen.

Haar hele werkzame leven daarna heeft ze - ook toen mijn broer en ik klein waren – bijna full time voor de klas gestaan.

Door het voorbeeld dat zij mij gaf, is het voor mij altijd vanzelfsprekend geweest dat je als vrouw zelf je brood verdient.

Je kunt dus wel zeggen: zonder de vooruitstrevende ideeën van die molenaar uit Steenberg, had ik vandaag niet op deze plaats gestaan.

Ik vind het een eer hier vandaag te spreken. Vooral omdat ik mag spreken over democratie, het onderwerp dat mij zo na aan het hart ligt. En dat in een lezing genoemd naar de man die als geen andere schrijver heeft bijgedragen aan mijn politieke vorming – want toen ik zijn werk las dacht ik: zo geëngageerd kan literatuur dus ook zijn!

Maar wat is nu de relatie tussen die twee, tussen Multatuli en democratie?

Om te laten zien hoe ik die relatie zie, wil ik u eerst het begin voorlezen van het verhaal dat mij - dankzij mijn fantastische leraar Nederlands – met Multatuli in contact bracht.

‘Saïdjahs vader had een buffel, waarmee hij zijn veld bewerkte. Toen deze buffel hem was afgenomen door het districtshoofd van Parang-Koedjang, was hij zeer bedroefd, en sprak geen woord, vele dagen lang. Want de tijd van ploegen was nabij, en 't was te vrezen, als men de sawah niet tijdig bewerkte, dat ook de tijd van zaaien zou voorbijgaan, en eindelijk dat er geen padi zou te snijden zijn. Saïdjahs vader was zeer bekommerd. Hij vreesde dat zijn vrouw behoefte zou hebben aan rijst, en ook Saïdjah, die nog een kind was, en de broertjes en zusjes van Saïdjah. Ook zou het districtshoofd hem aanklagen bij de assistent-resident, als hij achterlijk was in de betaling van zijn landrenten. Want daarop staat straf bij de wet.’

U kent het verhaal natuurlijk allemaal.

A solid red, curved shape located in the bottom right corner of the page.

Je kunt het lezen als de geschiedenis van de liefde tussen Saïdja en Adinda en dan is het een tekst die de lezer tot tranen toe kan ontroeren.

En je kunt het lezen als maatschappijkritiek, als oproep aan de Nederlanders om niet langer te negeren wat daar nou eigenlijk gebeurt in Indië. En dan is het de tekst die voor mij de verbinding legt tussen Multatuli en de democratie.

Wat het verhaal van Saïdja en Adinda zo bijzonder maakt is dat Multatuli hier, gedreven door liefde en oprechte nieuwsgierigheid, een beeld geeft van het dagelijks leven van de Indische bevolking. Niet van de Nederlandse planters in Indië, maar van de inlanders. Niet van 'stille krachten' en duistere rituelen, maar van het dagelijks leven. Niet romantiserend, maar gewoon: beschrijvend.

Natuurlijk wilde hij uiteindelijk, dat dat leven verbeterd zou worden. Maar het begon met deze beschrijving. En met de oproep aan zijn landgenoten: kijk hoe deze mensen leven, neem kennis van wat hen drijft, wees nieuwsgierig naar wat zij denken en vinden.

Dat nu is voor mij de verbinding tussen mijn ideeën over democratie en het werk van Multatuli. Want datzelfde wat Multatuli met dit verhaal teweeg wilde brengen bij de Nederlanders, datzelfde is voor mij de primaire taak van een volksvertegenwoordiger.

Neem kennis van wat er leeft, van wat je kiezers drijft, van wat zij vinden en denken.

Het betekent niet, dat je die denkbeelden klakkeloos over moet nemen en er de ongefilterde vertolker van moet zijn.

Eendimensionaal populisme belemmert de samenwerking met andersdenkenden en helpt dit land niet vooruit.

Maar wel om je ideeën te kunnen baseren op het stevige fundament van de realiteit.

Ik hoef u maar te herinneren aan de gang van zaken rond het regeerakkoord van dit kabinet. Terecht was de verbijsterde vraag van iedere toeschouwer drie weken geleden: hoe kun je je zo ver van je kiezers hebben verwijderd, dat je deze commotie niet hebt zien aankomen?

Natuurlijk hebben de media daar een rol in gespeeld. Maar de verontwaardiging bij de achterban van de VVD was echt – en het is onbegrijpelijk dat dat niet is voorzien.

Hier ligt dus een opdracht.

Een opdracht voor elke volksvertegenwoordiger afzonderlijk, voor elke politieke partij – maar ook voor de Tweede Kamer als geheel.

De opdracht, dat politici zich moeten verdiepen in wat de *echte* problemen en wensen van de burgers zijn, wat hen *werkelijk* raakt.

Dat ze de verbinding zoeken met de kiezers, die ze kennelijk onderweg zijn kwijtgeraakt.

A solid red, curved shape located in the bottom right corner of the page.

En in feite betekent dat, dat we onze democratie moeten revitaliseren, opnieuw vorm moeten geven.

De generatie van mijn grootvader, de molenaar uit Dongen, heeft gestreden voor het algemeen kiesrecht. Op dat moment was dat het hoogste goed: eens in de vier jaar mogen stemmen! En nog steeds zijn er veel landen in de wereld, waar alleen al *dat* recht een geweldige vooruitgang zou betekenen voor de burgers.

Het is terecht dat president Obama in zijn overwinningsspeech op 6 november zei: *elections matter. It's not small, it's big. It's important.*

Maar tegelijk zien we in een land als Nederland, dat alleen eens in de vier jaar stemmen niet meer voldoende is.

Democratie heeft onderhoud nodig. Uit zichzelf houdt het systeem op den duur haar voorvechters niet vast. Want het is wel de beste vorm van landsbestuur, maar niet de snelste, niet meest overzichtelijke. Ook dat zei Obama terecht in diezelfde speech: *Democracy can be noisy and messy and complicated.*

En dus moeten we op zoek naar de beste manier om haar toch aantrekkelijk te houden.

Elk democratisch land zoekt daarin zijn eigen weg en de ene weg is niet per definitie beter dan de andere.

Een paar weken geleden sprak ik tijdens een bijeenkomst waar ook de journalist Jelle Brand Corstius het woord voerde. Zijn visie op democratie, gevoed door zijn ervaringen in het post-communistische Rusland, vond ik bijzonder. Hij zei: natuurlijk is er veel op Poetin aan te merken en het wordt tijd dat hij het veld ruimt. Maar toen hij aantrad, als opvolger van Boris Jeltsin, was hij voor de meeste Russen een verademing. Het einde van het communisme had de Russen tot dan toe namelijk helemaal geen idyllische democratie gebracht, maar een geweldige chaos, rechteloosheid en armoede. En dan is stabiliteit opeens – al is het maar tijdelijk - een veel aantrekkelijker perspectief dan democratie. Datzelfde zien we in de Arabische wereld en het is goed ons dat te bedenken, voordat we erover oordelen. De ene weg is niet per se beter dan de andere.

Maar als elk land zijn eigen weg kiest, welke weg kiezen wij dan?

Hoe ziet democratie er uit in een land waarin je de vaste kern van je politieke aanhang tot een minimum is gedaald en waarin je dus steeds opnieuw moet vechten voor elke stem?

Hoe ziet democratie er uit in een land waarin het aantal hoger opgeleiden acht keer zo groot is als 50 jaar geleden?

Hoe ziet democratie er uit in een land waarin 93% van de burgers gebruik maakt van Internet?
Maar ook: hoe ziet democratie er uit in een land waarin nooit één partij de meerderheid zal halen? In een land van minderheden, die altijd bereid moeten zijn de samenwerking te zoeken met anderen en compromissen te sluiten?

Dat is het land waarvan wij de democratie moeten revitaliseren.

Twee jaar geleden besloot ik om ook eens aan anderen te vragen hoe zij hierover denken. Het resultaat van die vraaggesprekken staat in het boek met de titel *Vertrouwen is goed, begrijpen is beter*. In die woorden ligt volgens mij namelijk de kern van de nieuwe, vitale democratie. Natuurlijk moeten de kiezers de mensen die zij kiezen vertrouwen. De basishouding moet zijn: ik ga er van uit dat deze meneer of mevrouw er alles aan zal doen om te zorgen dat dit land zo goed mogelijk wordt bestuurd. Maar in het Nederland van de zelfbewuste, goed opgeleide burgers is dat niet meer genoeg. Kiezers informeren zich, vergaren kennis. En ze hebben er recht op om te weten hoe het zit. Hoe besluitvorming tot stand komt, hoe compromissen worden gesloten. *Vertrouwen is goed, maar begrijpen is beter*.

En samen met mijn 14 gesprekspartners ben ik een jaar lang op zoek gegaan naar nieuwe wegen. Om de democratie te revitaliseren, de burgers meer te betrekken.

Ik zal hier vanmiddag niet alles bespreken wat we met elkaar bedacht hebben.

Dan duurt deze lezing te lang en bovendien hoop ik natuurlijk dat u vanmiddag zo geïnspireerd raakt, dat u het boek zelf gaat lezen.

Maar ik wil u wel, aan de hand van die gevoerde gesprekken, deelgenoot maken van een paar gedachten over hoe we dat samen kunnen aanpakken, die revitalisering van onze democratie.

De eerste aanzet daartoe vond ik in mijn gesprek met een landgenoot van Guy Verhofstadt, uw tweede spreker van vandaag. Ik heb het over David van Reybrouck.

Zijn initiatief, de G1000, is zo'n mooi voorbeeld van hoe je democratie ook kunt aanpakken. Zijn werkwijze was als volgt. Hij belegde conferenties waarin burgers hún belangrijkste topics aanmeldde en daarover met elkaar het debat aangingen. De deelnemers kwamen van heinde en verre naar de stad; ze bleken bereid om daarvoor om vier uur 's ochtends op te staan - om er maar bij te mogen zijn. Nu werd er eindelijk eens naar hen geluisterd!

De uitkomsten van de discussies werden aan het Parlement aangeboden en Van Reybrouck noemt zijn project dan ook: 'een genereus gebaar van de burgers aan de politiek'. Want in die context is de mondige burger opeens niet meer lastig, maar juist ook een handreiking, een steun voor politici.

En de belangrijkste les die *ik* uit zijn verhaal leerde was: mensen snappen best dat ze niet altijd gelijk kunnen krijgen. Maar ze willen gehoord worden.

Ik denk dat dat de kern is van *onze* weg tot revitalisering van de democratie.

Van Reybrouck noemt het: de burgers willen gehoord worden.

A solid red, curved shape in the bottom right corner of the page, resembling a stylized 'G' or a decorative element.

Politicooloog Herman van Gunsteren opperde in zijn gesprekken met mij, dat de overheid veel meer gebruik moet maken van wat de burgers gezamenlijk weten - de *wisdom of the crowds*.

En Maarten Hajer, directeur van het Planbureau voor de Leefopgeving, ging nog een stapje verder.

Hij zei: de burgers willen dingen veel meer *zelf* organiseren. Toen ik hem sprak had hij net een nieuw boek gepubliceerd, onder de titel *de energieke samenleving*. Het is een hoopgevend boek. Het laat zien, wat een energie er verborgen ligt in onze samenleving – en hoe we die veel beter dan nu kunnen gebruiken. De overheid zegt veel te vaak: ik ga dat regelen voor jullie! Ik zie dat jullie een probleem hebben, ik ga het oplossen! Maar de moderne burger zegt: dat willen wij helemaal niet! Wij willen handelen! Maak dat voor ons mogelijk!

Samengevat leverden deze gesprekken me een paar hoopgevende gedachten.

De Nederlandse burgers *weten* niet alleen veel meer dan vroeger, maar ze *kunnen* ook veel meer zelf dan politici denken.

En ze zijn best bereid om die kennis en kunde in te zetten.

Als we hen maar de gelegenheid geven.

Als we hen maar vertrouwen. Want begrip en vertrouwen, de twee begrippen uit de titel van mijn boek, moeten vooral ook *wederzijds* zijn.

En dat is dus de opdracht aan onze politici.

De vraag is, hoe we dat dan vorm geven in een democratie van minderheden.

Ik zie tot mijn verdriet, dat die democratie van minderheden onder druk staat.

Ik zie dat het angelsaksische systeem, het stelsel van 'the winner takes all', een grote aantrekkingskracht heeft.

Ik heb dat de afgelopen jaren gezien bij bewindslieden, die met jaloerse blikken keken naar hun Engelse collega's.

Dat is makkelijk!

Geen gezeur over compromissen!

Niet meer wekelijks naar de Kamer moeten komen om uitleg te geven!

Die houding van bewindslieden heb ik als Kamervoorzitter regelmatig gezien - en het bracht mij al even regelmatig met hen in botsing.

Waarbij het mij door de media niet gemakkelijker werd gemaakt, want ook die vinden zo'n tweepartijensysteem duidelijk steeds verleidelijker. Heldere tegenstellingen, zwart of wit, voor of tegen – en niet van die moeilijk uit te leggen compromissen. Geweldig!

A solid red, curved shape located in the bottom right corner of the page.

Ik deel die fascinatie helemaal niet.

Ik vind een compromis helemaal geen slap aftreksel van je eigen idealen.

Een goed politiek compromis kan juist van een grote schoonheid zijn. *Wij wilden A, zij wilden B, samen* zijn we tot C gekomen- en achteraf vinden we allebei dat C eigenlijk minstens zo goed is als A of B.

Dat *gebeurt* in de politiek - en ik vind dat mooi.

Ik vind bovendien dat een democratie veel meer is dan alleen 'de meerderheid beslist'.

De graadmeter voor de kwaliteit van een democratie is niet of de meerderheid haar zin krijgt, maar of minderheden zich ook nog in de oplossingen kunnen herkennen.

Of minderheden ook nog het gevoel hebben, dat er tenminste naar hen geluisterd is.

Of zij dit land ook nog wel hun land vinden.

Natuurlijk beslist de meerderheid. Multatuli zegt in zijn ideeën: 'Het beslissen by meerderheid van stemmen is 't recht van den sterkste in der minne. Het beduidt: als we vochten, zouden wy winnen...laat ons 't vechten overslaan.'

Maar dat is mij niet genoeg. En ook Multatuli voegt toe, dat het altijd goed is naar de minderheid te luisteren – al is het maar omdat ze soms betere ideeën hebben.

Ik realiseer me daarbij heel goed, dat besturen in een land van minderheden ondoorzichtig, complex en tijdrovend kan zijn. Als democratie in een tweepartijenland als Amerika al *noisy and messy and complicated* is, dan is dat hier natuurlijk nog sterker zo.

Maar mijn ervaring als Kamervoorzitter leert me, dat we als het er echt op aankomt ook heel doortastend kunnen zijn.

Ik noem u het mooist voorbeeld uit de laatste maanden van mijn Kamervoorzitterschap.

U weet het vast nog wel: na zes weken onderhandelen in het Catshuis over de begroting voor 2013 liet Geert Wilders weten dat hij de zo moeizaam gemaakte plannen toch niet kon steunen. Waardoor Nederland opeens geen antwoord meer had op de toch niet geringe crisis.

En toen gebeurde er iets moois.

Vijf partijen uit de Tweede Kamer lieten het niet op zich zitten en namen hun verantwoordelijkheid.

Een opzienbarende coalitie van CDA, VVD, D66, Christenunie en GroenLinks timmerde in twee dagen een begroting in elkaar. Kijk, zeiden ze: zo kan het ook.

En opeens hadden burgers weer ontzag voor politici. Kijk, die durven tenminste verantwoordelijkheid te nemen!

Mijn partij deed niet mee en daar heb ik mij behoorlijk ongemakkelijk onder gevoeld.

Maar als Kamervoorzitter gloeide ik van trots.

A solid red, curved shape in the bottom right corner of the page, resembling a stylized 'L' or a decorative element.

Deze Kamerleden hebben laten zien, dat wie gewend is compromissen te sluiten dat in geval van nood ook heel snel kan doen.

Maar ik ga nog verder.

Want een Kamer die bestaat uit minderheden kan ook veel beter *als geheel* aan de slag gaan. Als we zien hoe genadeloos de twee partijen elkaar in de VS bestrijden, hoe de Republikeinen bijna blind tegen élk voorstel van de Democraten stemmen... zo'n volksvertegenwoordiging doet dus nooit iets *samen*, als geheel.

In Nederland gebeurt dat wel.

We zien dat bij voorbeeld zo mooi gebeuren bij Parlementaire enquêtes. Je ziet dan hoe Kamerleden *samen* op zoek gaan naar de waarheid. Ze komen samen tot conclusies en aanbevelingen. En natuurlijk: daarna velst elke fractie zijn eigen politieke oordeel over hoe het nu verder moet. Dat zijn immers ideologisch bepaalde keuzes. Maar de gezamenlijke zoektocht die daaraan vooraf gaat maakt de Kamer sterker.

Die de kracht van onze democratie van minderheden moeten we volgens mij veel meer benutten. Zo kan de Kamer bij voorbeeld veel meer zelf de agenda bepalen van wat er in Nederland politiek wordt besproken.

Frank Ankersmit, ook een van mijn gesprekspartners in het boek, verwoordde dat zo: 'Het Parlement is het kanaal van de Nederlandse bevolking naar de regering en die taak verrichten parlementariërs *samen*.' En daarom pleitte hij er voor, dat de Kamer in de sociale kwesties van deze tijd *eigen* onderzoek doet - en wel voor iedereen zichtbaar op televisie. 'Dan zien de burgers dat de Kamerleden zinnig bezig zijn met hun noden, met échte problemen in de échte samenleving.'

Zo kan de Kamer als geheel, gezamenlijk, op zoek gaan naar de dingen die de burgers echt beweegt. Om pas daarna het politieke oordeel te vellen over hoe je die problemen wilt aanpakken. Juist dat kan in een land, waarin we gewend zijn samen te werken.

De weg naar revitalisering van onze democratie zie ik daar voor me liggen.

Als politici burgers meer zelf laten doen en hen niet alles uit handen nemen.

Als burgers veel meer invloed krijgen op wat er in de Kamer wordt besproken. Zodat ze daar over de *echte* problemen spreken. De burgers snappen dan heus wel dat ze niet altijd gelijk krijgen. Maar ze zijn tenminste wel gehoord. Er wordt in de Kamer tenminste wel gesproken over de onderwerpen, die hen werkelijk raken.

En tenslotte: als de Kamer vaker als geheel optreedt.

Als de Kamer laat zien dat ze *als geheel* ook ons *gehele* volk vertegenwoordigt – en daarmee respect afdwingt.

Voor zo'n vitalisering is een land van minderheden bij uitstek geschikt.

De bereidheid om naar anderen te luisteren en compromissen te sluiten is in Nederland geen politiek systeem, maar een diepgewortelde cultuur.

Twee van mijn gesprekspartners voor het boek, Liesbeth van Zoonen en Irene Costera Meijer, zijn gespecialiseerd in jeugdcultuur.

Zij wisten mij aardig gerust te stellen als het om de toekomst van onze democratie gaat.

Zij zeiden: Als je jongeren vraagt wat ze van politiek vinden, dan geven ze een negatief antwoord.

Maar ze zetten zich wel in voor het milieu, tegen racisme. En ze hebben belangstelling voor de crisis; ze willen weten hoe het in elkaar zit. Maar bovenal: ze vinden democratie iets vanzelfsprekends – niet als staatsvorm, maar als cultuur. Ze zijn doordrenkt van een cultuur van overleggen.

De kinderen van vandaag krijgen dat al op de creche geleerd: het compromis, het overleg, de samenwerking. Rekening houden met anderen.

Precies zoals ik dat ooit van mijn moeder leerde.

En zo kom ik terug bij mijn moeder in het meisjesinternaat in Dongen, rond het jaar 1930.

Mijn moeder behoorde er tot de bevoorrechte leerlingen, want haar vader betaalde voor haar opleiding. Hij betaalde zelfs het hoogste tarief en dus kreeg zij, aan die tafel vol vriendinnetjes die het thuis een stuk minder hadden, de mooiste vleeswaren en het beste eten.

Zij wel – die anderen niet.

En ze vertelde me, hoe ongelukkig ze zich daarbij voelde. En hoe ze dan altijd, tegen de instructies van de nonnen in, haar eten met haar vriendinnetjes deelde.

“Het is fijn om het goed te hebben”, leerde zij me. “Maar wat heb je er aan om het *in je eentje* goed te hebben?”

Als onze kinderen nog steeds met die waarden worden opgevoed, heb ik er vertrouwen in dat het wel goed komt met Nederland.

Niet *ondanks* dat we een land van minderheden zijn – maar *dankzij*.

A solid red, curved shape in the bottom right corner of the page, resembling a stylized 'L' or a decorative element.